

Raktir dupult

Tá bústaðarkreppan tók seg upp í august 2007, stóðu stóru realkreditt stovnarnir, Fannie Mae og Freddie Mac serliga fyrri skotum, tí teir báðir realkreditt stovnarnir eiga áleið helmingin av bústaðarlánunum í USA. Verður roknað við, at áleið 200 milliónir út av íbúgvaratalinum upp á 300 milliónir fólkk, hava bústaðarlán merkir hetta, at Fannie Mae og Freddie Mac eiga hundrað milliónir bústaðarlán. Av tí at lánikarmarnir fyrri realkreditt stovnunum er øðrvísi enn aðrastaðni, eru nevndu lánistovnar bæði betri og verri fyrri. Betri, tá tað gongur væl, men verri í einari stóðu sum hon, ið nú er uppstaðin. Sambært amerikanskari lóg heftir lánatakarnir ikki persónliga fyrri láninum, men kann bert lata lángevaranum lyklarnar til húsini aftur. Og um nógvir húsálánstakarar gera tað sama lækka húsaprísirnir við tí úrsliti, at stovnarnir missa pening. Og tað var tað, sum hendi við Fannie Mae og Freddie Mac.

Fíggjarkreppan rakar ikki føroyingar so hart

- Tað er ikki altíð nakað ringt at vera seinur á sjóvarfalinum. Og at búskaparlíga rákið í heiminum lutfalsliga seint kom til Føroya gjørdi, at vit ikki kenna sviðan av alheims fíggjarkreppuni so hart, sum aðrir búskapir gera, sigur Johnny í Grótinum, virkandi deildarstjóri í Føroya Banka Danmark

FÍGGJARKREPPA

Leo Poulsen
leo@sosialurin.fo

Vanliga verður tað kastað føroyingum fyrri, at vit eru ov seinir á sjóvarfallinum, sæð í orðsins ringa týðningi. Men onkuntíð kann tað koma væl fyrri.

- Tað, sum vit sóu eftir 11. september 2001 var, at amerikanski búskapurin bumbaði rentuna niður á 1 prosent, og hetta førði við sær eitt búskaparligt boom, sum fekk húsaprísirnar at vaksa ótilsvarandi virðið á húsunum. Gongdin í amerikanska búskapinum ávirkaði evropeiska marknaðin sum reageraði á sama hátt áleið 2003-04, men hetta rákið kom ikki til Føroya fyrr enn 2006-07, og tí merkja vit væntandi heldur ikki stóra sveiggið í búskapinum á sama hátt sum stóru búskaparmarknaðirnir, sigur Johnny í Grótinum, virkandi deildarstjóri í dansku deildini hjá Føroya Banka.

Amerikanski búskaparmarknaðurin er hin størsti í heiminum og ávirkar tí búskapin hjá øllum londum. Men hann er eisini øðrvísi samanskrúvaður enn aðrir fíggjarmarknaðir.

- Í flestu statum í USA hefta fólkk ikki persónliga fyrri sínunum bústaðarláni. Tað merkir, at kenna fólkk, at tey ikki megna at rinda

Johnny í Grótinum er virkandi deildarstjóri í dóttirfelagnum hjá Føroya Banka í Danmark og serfrøðingur innan partabrev

rentur og avdrag av húsum sínum, kunnu tey bara fara í bankan við lyklunum til húsini, og so eru tey leys av allari ábyrgd, sigur Johnny í Grótinum.

Tað merkir, at um tú keypir eina hús fyrri tvær milliónir við hálvuðru í láni, og húsavirði fellur niður um lánsvirði, so kann tú sambært amerikanskari lóg bara lata bankanum húsini aftur og so annars gerast leysur av láninum, tí bankin hevur pant í húsunum.

Gott tá tað gongur væl

Realkreditt stovnarnir í

lántu pengarnar, sigur Johnny í Grótinum.

Teir gera so ymsar ilögur við lántu pengunum, og so leingi tað gongur væl, er alt gott. Og aðrir lánistovnar hava ongar trupulleikar at lána pengar til realkreditt stovnarnar, tí tað liggur jú í luftini, at kollsigla hesir, stendur amerikanska stjórnin klár at lofta teimum.

- Og tað gekk jú strúkandi heilt fram til august mánað í 2007, tá bústaðarkreppan av álvara tók seg upp. Síðani hevur hendan sonevnda subprime kreppan hildið amerikanska fíggjarmarknaðinum í einum búskaparligum meldri, sigur Johnny í Grótinum.

Ein part av orsökini til hetta finna vit helst í teimum kormum, sum amerikansku realkreditt stovnarnir hava at arbeiða undir.

- Í fleiri av teimum stóru statunum skulu hesir stovnar eitt nú ikki rinda skatt. Aftur fyrri hava teir eina ávísu skyldu at veita lán til kundar, sum annars ikki høvdu fingið lán aðrastaðni. Tað vil siga veita lán til subprime kundar, kundar, sum í veruleikanum ikki hava ráð at upptaka lán, sigur Johnny í Grótinum.

Neyðug bjarging

Teir báðir sera stóru realkreditt stovnarnir, Fannie May og Freddie Mac, arbeiddu sostatt við rættligu leysum teimum. Tað gjørdi, at teirra ilögur vóru ógvuliga váðafúsar, júst tí, at amerikanska stjórnin virkaði sum eitt trygdarnet undir stovnunum.

Og hetta gekk sum nevnt strúkandi, til subprime kreppan tók seg upp í august 2007, Síðani tá hava báðir stovnarnir siglt í tungum sjógv, og tað førði so við sær, at amerikanski fíggjarmálaráðharrin, Hank Paulson, í juli mánaði í ár stóð fram og boðaði frá, at amerikanskastjórnin tryggjaði peningin í sambandi við

fíggjarkreppuna, sum Fanny May og Freddie Mac vóru komin í.

- Hetta hjálpti í eina tíð, men vísti seg kortini ikki at vera nóg mikið. Sunnudagin sá amerikanska stjórnin seg so noydda at yvirtaka Fanny Mae og Freddie Mac, sigur Johnny í Grótinum.

Og hetta ávirkaði beinanvegin partabrevakursirnar um allan heim.

- Her í Danmark hækkaðu kursirnir munandi. Bæði mánadagin og týsdagin hækkaðu kursirnir hjá Danske Bank 4-5% og hjá Nordea 5-6%. Og á partabrevamarknaðinum yvirhøvur gingu kursirnir upp eftir, sigur Johnny í Grótinum.

Hann heldur, at hendan bjargingin var neyðug, tí at latið realkreditt stovnarnar Fanny May og Freddie Mac farið á heysin, hevði havt óánaðar avleiðingar við sær. Nevnast kann, at hesir báðir stovnar standa sum lánsveitarar av helvtina av øllum bústaðarlánunum í USA.

Langt á mál

Men góða gongdin tveir teir fyrstu dagarnar í vikuni fingur longu eitt skot fyrri bógvini í gjár, tá tað frættist, atætlaðakoreanskapeningainnspræningin í Lehman Brothers kortini ikki verður av nøkrum.

- Partabrevakursurin fall 42% í morgun, og tað svarar til 20 milliardir føroyskar krónur. Tilsamans er partabrevakursurin í Lehman Brothers fallin 88% higartil í ár, soleiðis eru útvið 200 miljardir føroyskar krónur í marknaðarvirði farnar fyrri skeyti, sigur Johnny í Grótinum.

Hesi tíðindi hava so ført til, at hækkingin í partabrevakursunum er stagnerað. Og fíggjarkreppan hasar ikki av beint um hornið.

- Kreppan hasar ikki av, bert tí amerikanska stjórnin hevur bjargað Fanny Mae og Freddie Mac. Tað verður

neyðugt at rudda heilt upp og fáa allar beinagrindir út úr skápinum, sigur Johnny í Grótinum.

Hann sigur, at altjóðagerðin merkir, at allir fíggjarmarknaðirnir verða samantvinnaðir.

- Óvissan á fíggjarmarknaðinum ger, at útlitini til búskaparlígan vøkstur eru minkað. Nógv bendir soleiðis á, at Evropeiski Miðbankin verður noyddur at lækka rentuna síðst í hesum árinum ella fyrst í komandi ári. Tí eru ábendingar um, at fíggjarkreppan ikki hasar av fyrr enn einaferð síðst í 2009, sigur Johnny í Grótinum.

Men hóast kreppan ikki beinleiðis ávirkar føroyska fíggjarmarknaðin, so ger hon tað kortini.

- Hon hevur tann týðning, at tað gerst dýrari hjá føroyskum peningastovnum at lána pening, sum sæst aftur í eini hægri lánirentu hjá føroyskum húskjum og fyrirtøkum. Og tað leggur óiva ein dempara á iløgu- og nýtsluhugin í Føroyum. So vit kunnu rokna við, at tað verður lagdur ein dempari á búskaparlíga virkseimið í Føroyum, sigur Johnny í Grótinum.

Men av tí at føroyski búskapurin kom nakað seinni við upp í altjóða iløgu- og nýtsluveitsluna, og eitt nú húsaprísirnir eru hækkaðir lutfalsliga minni, so gerst hóttafallið ikki so stórt sum í øðrum búskapum, sum t. d. í Stórabretlandi og USA.